

עילוי האדם בסוציאליזם

ב. כצנלסון

גם בתנועה יש חווי הרעיון, המבשרים את התנועה, ואחר כך התנועה מתלבשת בצורת כנ"סיה מסוימת, משטר מסוים, ויש שומרי החומות, ותמיד באה הזדהות בין הכמרים ובין הדת, עד שבאים אנשים כמו יהוה הוס או קאלוין, או בודהא, אנשי בדק התנועה, אנשי בקורת, רואים אותם ככופרים, אבל הם אינם כופרים, אלא הם נושאי האמונה.

תנועתנו צעירה מאוד. אני מקוה, שהיא לא הספיקה עדיין להתאבן במקורותיה הנפשיים. אולי לא הגיע עדיין הזמן, שהכל בה רקוב ואבוד, ואין לנו אלא למרוד בה כמו שמרד סותר בקתוליות. אבל בדבר זה, שיש להוציא את המטלטלים לשמש — בזה אין כל ספק! אם טוב צבעם, הוא לא ידהה, ואם ידהה משהו — הן ידהה רק דבר-מה חיצוני!

עלינו לברר מה הם ערכי היסוד של תנועתנו. איני מקבל עלי להביא פרוגרמה, אלא הערות לדוגמה. לא אכנס בבירור הגדרות הצירוף נות הסוציאליזם, אגיד רק זאת: זוהי מציגה חימית-אורגנית, ולא תערובת בלבד. יכול חבר לשמוע היום על ציונות סוציאליסטית ולהגיד מחר שאין דבר זה או אחר מתאים לציונות או לסוציאליזם, ויש מקום לדבר על התכונות לציונות או לסוציאליזם, אכן, כל זמן שהמדובר הוא בתערובת — ההפרדות הללו ניתנות. אבל לדעתי, אין כאן תערובת ואין הדברים ניתנים להפרדה כלל וכלל. אסביר את דברי. הן פעם אחת מוכרח אדם לשאול את עצמו: מדוע אני סוציאליסט? לא מדוע הסוציאליזם קיים כתנועה ואילו פרוצסים היסטוריים הביאו לידי כך שתקום התנועה פועלים. הן כל אדם בוחר איזו דרך לעצמו. הפועל נכנס לאגודה המקצועית בשביל הרמת השכר, הגנה מפני ניצול המעביד, והעזרה ההדדית שבה. ואני מכיר המוני פועלים, שבאו לתנועת הפועלים לשם מטרות אלה. אבל בדרך כלל, המוני אדם אשר באו לתנועה הסוציאליסטית — לא בא כל אחד ואחד מהם בשביל להשביח את מצבו הפרטי. יתכן שיש בודדים, המקוים לעלות בשלבים הללו, אבל

אם תנועת הפועלים בעולם הגיעה למה שהגיעה, בתוך משברים גדולים כל כך, משבר האדם, משבר התרבות האנושית, טבעי הדבר שיבר או הרבה חיפשים, ויש שומרי-חומות האומרים: „לא! כל החיפוש הזה הוא מסוכן!“ ממש כמו זקנינו... אני מתקומם נגד הדבר הזה. אני סבור שעתידה הגדול של תנועתנו תלוי בזה שתעבור תקופה — מי יודע, אולי רק קצרה ואולי ארוך כה — של חיפוש מחדש ובקורת מחודשת. הן זוהי לא בקורת שונא, אלא חיפוש של מי שמוכר רח לשבור את הקיר ולמצוא מוצא. יש מאמר עברי קדמון, שהוא בעיני כיסוד לכל תקופה כזאת לפחות: „כל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי“. אנחנו רגילים תמיד לקרוא אימרות האגדה בלי שימת לב, אבל, כשושנת יריחו זו שנתקפלה, וכשנותנים עליה מים, היא נפתחת מחדש, — כן גם המאמר הזה. היהדות קשורה מאז באמונה באל אחד, והנה קם חכם אחד ואמר שדי ליהדות רק בדבר אחד: כפירה בעבודה זרה! — אני רואה בזה את אחד הדברים הגאוריים במחשבה היהודית וכאופי היהודי. התריכות היהודית המיוחדת בעולם מתחילה לא ב„אני מאמין“ גדול, אלא במלחמה בעבודה זרה. „עבודה זרה“ ברומית „פטישיזם“, ומהו פטישיזם? — יש בעולם כוכבים, שמש וירח הממלאים את תפקידם. והיהדות אינה מתנגדת לשמש, לכוכבים ולירח. אימתי מתחילה האבקותה של היהדות עם השמש והכוכבים? — ברגע שהם נעשים עבודה זרה. והואיל וכך הדבר, הרי לא חשוב מה מחשבתך על אלוהים: אם כדעת הרמב"ם אס כשפיגוזה, אבל יש כאן התנגדות לעצם הפיכתו לעבודה זרה.

מטבעה של כל אידיאה שהיא סופגת קצת אבק בדרך החיים, מאבדת את הלחלוחית שבה, ואז מן ההכרח שתבוא תקופה של בדיקה מחדש, והתחדשות הכוחות. משום כך דור של תנועה אינו חזל להיות נאמן לתנועה, אם הוא רואה צורך להעביר תחת שבט הבקורת כמה מושגים מקובלים בתנועה. אני נזכר במושג „נביא וכהן“.

מתוך הרצאה שלא נתפרסמה עדיין.

לים את השלטון. ואילו אנחנו, שלנוכח עולם אויב הגענו אל המחשבה הציונית, אמרנו: לא בלבד סוציאליזם המניח ילד בוכה אחד איבנו סוציאליזם, אלא סוציאליזם המניח אומה אחת לא־נגאלת — אינו סוציאליזם.

ובכן, הציונות הסוציאליסטית אינה יכולה להתקיים, אם אינה קובעת כי תיקון העוול של האומה הישראלית במלואו הוא חלק בלתי נפרד של הסוציאליזם, וצריך שהילד העברי בארץ יהיה לו אומץ לומר, שהוא סוציאליסט עברי. בעיני — זוהי ראשית חינוך של תנועת נוער. בלעדיו זו אין שום הצדקה לחלוציות ולעליה לארץ. אי אפשר, לדעתי, גם לגשת לשאלה הערבית בלי הנקודה הזאת... יש חלקים גדולים בתנועת הפועלים בעולם שאנו פוסלים אותם, בראותנו שהם אינם מעוניינים בהודו ובכושים ובסיאם ובבורניאו, אלא במצב הטוב של הפועל באירופה. אנו פוסלים אותם ואומרים, שהם רק טרי־יוניוניסטים צרים, מפני שהסוציאליזם חדר להיות להם אידיאל הפותר את שאלות העולם, ואינו אלא משמר אינטרסים חמריים פרטיים של מעמד הפועלים במובנו הצר.

כל אחד ואחד חייב לומר לעצמו, מה הוא דורש מעצמו ומאחרים, ולפי זה נקבע לעצמנו מה הם יסודות השקפתנו הסוציאליסטית. הנה נאמר: „הסוציאליזם — פירושו עילוי האדם, יצירת תנאים המעלים את האדם“. ואני מצטרף לזה בכל לבי. נניח, שמחר יקום משטר סוציאליסטי בעולם, המשק יהוקן ולא יהיה בו ניצול חמרי, אבל האדם לא יעלה, אלא ירד. הושיבו את האדם בגן־עדן, הוא אכל לא מעץ הדעת, אלא מעץ הפתיות, ואז — או שהאידיאה טעתה, או שבינתיים סרנו למקום צדדי.

נשאל את עצמנו: סוציאליזם זה שאנחנו מגשימים — או שביכלתנו להגשים — המקיים הוא ערכים מסוימים או לא? — אחד הדברים הראשונים בסוציאליזם של התקופה הראשונה היה — המלחמה בבערות. ראו את צרת העולם בשלטון הבערות — ובשלטון הכנסייה ומכשירי המדינה המטמטמים את שכל האדם, התעמולה של האנארכיסטים היתה מכוונת כנגד דם, והנה, מבחינה זו, ראוי לנו שנבחן דברים. אילו עשינו את הבחינה הזאת לפני שלושים וארבעים שנה, היתה הבחינה מעניינת מאוד, וגם היתה מצדיקה את כל תקוותינו. למשל, אילו

בדרך כלל, איש צעיר המצטרף לרעיון, מחפש פתרון למשהו.

יש הבדל גדול בהשקפות על הסוציאליזם בעמים שונים. אבל אני סבור שהרוב המכריע בכני־אדם אין שום ניגודים ביניהם בנקודת המוצא לסוציאליזם: תיקון עוול, יש בעולם עוול, איש הדת יאמר: העולם שרוי בחטא, ויש לגאול אותו מהחטא; איש המחשבה המוסרית יטען, שיש שקר וצריך לשאוף לאמת; אחר יאמר: יש עוול סוציאלי או דיכוי וצריך להלחם לחירות, שוויון או אמת. — אלו הן, באמת, צירי רות שונות של אידיאל, המתגלה עלינו מצד זה או אחר. איבני מעלה על הדעת, שאיזה הוגה דעות סוציאליסטי הפריד בין אמת לחירות, או בין שוויון לחירות. אותם ההמונים הגדולים, המליונים, אשר דבקו בסוציאליזם ברצינות, לא דבקו בו בגלל ראותם איזה עוול מיוחד, שהוא לדעתם, ניתן לתיקון על ידו, כי ראו בסוציאליזם תיקון כולל, דבר מה סינתטי, מקיף, ואילו נראה להם, כי לאחר בוא הסוציאליזם ישאר עוד עוול בעולם — לא היה הסוציאליזם מענין רבים מהם, הרי דברי אדם שמילא תפקיד גדול במהפכת כנות הרוסית והשפיע על באקונין, הרצן ולנין: „אילו יכולתי לעלות על המדרגה העליונה של סולם ההתפתחות, גם משם הייתי דורש מכם למסור לי דין וחשבון על כל הקרבנות של תנאי החיים וההיסטוריה ועל כל הקרבנות של המקרה, של הבערות, של האינקביוציה — — — ולא — — — אשליך את עצמי מן השלב העליון של הסולם וראשי למטה. איני רוצה באושר־חנם, אם לא אוכל לשקוט לגורל כל אחד מאחי“.

או כמו שאמר אמן רוסי: „אדרוש תשובה על דמעה של כל ילד, ולא — אמסור את כר־טיס־חיי לרבנו של עולם“. הסוציאליזם אינו ענין של דת, או השקפה פילוסופית, או הסברת עולם. הסוציאליזם הוא אידיאל האומר: אנחנו מאמינים, שאפשר להגשים בחיי אדם צדק, חירות, שוויון, הדברים ניהנים להגשמה, ואנחנו רוצים להגשימם. אמת בלתי שלמה — היא שקר; חירות שאינה חירות מלאה — אינה חירות.

ובשבילי זוהי נקודת־המוצא במחשבת הציונות. בעוד ניקולאי השני יושב על כסאו אמרו לנו שההשקפה הציונית אינה השקפה פרולטארית, כי הסוציאליזם ברוסיה אין תפקידו עכשוו אלא למגר את המלך מכסאו כדי שיתפסו הפוע־

נות נתנה לנו דמוקרטיה פוליטית? איני מדבר על תקופות מסוימות כשהבורגנות שברה את המשטר הפיאודלי — והיא שברה אותו באנגליה עוד כמאה שנה לפני המהפכה הצרפתית. היא יסדה משטר מסוים שהיתה בו חירות, אבל לא היתה זו דמוקרטיה פוליטית. באנגליה היתה זאת אוליגארכיה, אך לא דמוקרטיה פוליטית. לא עלה כלל על דעתם של הסוציאליסטים והליברלים באנגליה ליצור דמוקרטיה פוליטית, כשם שאין להגיד על צרפת של 1840 שהיתה בה דמוקרטיה פוליטית. את הדמוקרטיה הפוליטית כבש הפועל. דבר זה חשוב מאוד לדעת: מדוע? הנה שמעתי ביטוי: „דמוקרטיה רקובה“. זה ביטוי קלאסי בימינו. כמובן, פירושים שונים לדבר, אבל עצם המונח קיים... לדמוקרטיה הבורגנית היה מושג של „צנז“, היה לה מושג של מונארכיה קונסטיטוציונית ומושגים של זכויות מוגבלות לעם. יכול אדם למלוך ראשו של חברו רק באופן חוקי, אבל השלטון הליבראלי לא רצה להתערב במהלך החיים הכלכליים. לא מענינה של המדינה שיש עניות, היה כאן שלטון בעל זכויות מסוימות, שמוטל עליו לשמור על שלטון הרכוש, שלא יצמצמו אותו. הרחבת האימפורט של החייטה או הגבלתו נקבעו מתוך חשבון מסוים, אבל משעלה הפועל על הבימה והטביע את חותמו על התנועה הצרטיסטית באנגליה, למשל, נשתנתה התמונה, והדברים הקרויים „שויון זכויות פוליטיות“, „התערבות בחיים הכלכליים“, דברים חשובים הם, אשר קבעו יחס חדש למדינה.

כשהגדיר לאסאל בצורה בולטת ביותר, ואולי בפעם הראשונה, את חובת המדינה כלפי השכבות הנמוכות, נחשב הדבר לריאקציוני מאוד בשעתו. הליבראליזם טען, שהגענו לחופש ושיח"ר ררנו את עצמנו מעול המדינה, ואין להכניס את המדינה בענינים, שאין אנו רוצים להכניסה בהם... במשך שנים רבות היה הליבראליזם הגר"מני רואה בתנועת הפועלים, כצורתה שקיבלה מידי לאסאל, יצירה ריאקציונית ביותר, המו"רת על ערכי הליברליזם. גם בתנועת הפועלים היו במשך שנים רבות אנשים, שראו בחוקים להגנת העובד, להגבלת שעות העבודה, דבר המכוון נגד פועלים. הם טענו: הפועל רוצה בחופש... רבים ישתוממו לשמוע, כי לא רק בשעה שיסד מארכס את האינטרנציונל, צריך היה לע"מד וללמד סניגוריה, כי חוק עשר שעות עבודה באנגליה הוא דבר גדול מאוד — והוא דיבר

השוינו את הפועל האירופי ואת התרבות האירופית ב-1840 לאירופה של 1900, היינו מוצאים דברים כבירים שנעשו במידה מסוימת תחת הדגל של הסוציאליזם. ב-1840 היה הפועל באירופה חסר זכויות לגמרי (לא רק זכות בחירה), ובכלל לא היתה לו שום השפעה על חיי המדינה, על החוק, התרבות, מחוץ לאיזה מרד או התפרצות מטורפת של שבירת מכונות, או השתתפות במהפכות שלא הוא ניהלן, מובן מאליו שהיו עניות איומה ובערות איומה. בא הסוציאליזם והפך את ההמון הזה, שמצבו היה כמצב עבדים, ומכל מקום ירוד ממצב בעליהמלאכה בימי הביניים, ונטע בו הכרת ערכו האנושי, עוד לפני שנתן לו חופש והשביח את מצבו הכלכלי. הוא נתן לו הכרת עצמו, וחברות, ואידיאה, ונתן לו קודם כל חוצפה. זו היתה הכרה נגד האדון, נגד המרד של נגד הפריץ, נגד הכומר, נגד המלך. דבר זה בלבד היה רכוש גדול. אחר כך ארגן הסוציאליזם את הפועל הזה, חסר ההשכלה והארגון, והופיע איש כווייטלינג החיט וכתב ספר חנון, וקם בבל ודבריו נשמעו בעולם. מי שיקרא דבר רים מאותה התקופה, יראה באיזו מידה בא לידו ביטוי ענין עילוי האדם, ומי שאינו מעמיק ביותר בשאלות, אפשר היה לו לומר בלב בוטח שתנועת הפועלים הולכת מחיל אל חיל, אם בשה את מצב הפועל באירופה לפני המלחמה העולמית הראשונה למצבו חמשים או שבעים שנה לפני כן, הרי היו לו הישגים, אשר במשך הרבה דורות לא יכולנו לחלום עליהם. הן דבר רים אשר גם יד המלך לא השיגה לפניו, נעשו קנינים של המונים, ואין צריך לומר, שהמלך לא יכול לשמוע דדיו או לדבר בטלפון לשעבר, והנה באה דמוקרטיזציה עצומה של המדע, הטכניקה, האמנות, התיאטרון נעשה קנין עממי. ההיגינה התפשטה בשדרות רחבות בעם, איני יודע אם יש עוד תקופה בהיסטוריה האנושית, אשר נצחון שכל האדם, נצחון התבונה, נצחון השאיפה לחירות, נצחון עילוי ההמונים והסולידריות של המונים עצומים, נצחון לאומים וש"ב טים מסוימים נתגלו בה במשך שנים-עלושה דורות אנושיים ונעשו בעיקר בשם החזון הסוציאליסטי.

אנו רגילים לומר: הבורגנות נתנה לנו את החופש הדמוקרטי, את החופש המדיני, בלשון המנוסחת: העולם הבורגני יצר את הדמוקרטיה הפוליטית, על הסוציאליזם ליצור דמוקרטיה סוציאליטית, אבל רצוני לשאול: מי פסק שהבורג

ידוע הדבר, שלפני הקונגרס הראשון של האינטרנציונל השני, שנערך ב-90—1889, הציעו החלטה נגד האנטישמיות, וזו נתקבלה בלי סימני פאטיה גדולה מאוד. לא, חלילה, מפני שהיו אנטישמיים, אלא מתוך חשבון שהחלטה כזו לא תקל על האינטרנציונל. גם בלאו הכי אמר הנוסח של האנטישמים כי האינטרנציונל מכור ליהודים... תנועת הפועלים האוסטרית המפוארת, למשל, אשר היתה חשובה מכל תנועת פועלים אחרת במרכז אירופה, היתה במצב בלתי נוח בענין היהודי. ראשית, כמעט כל מנהיגיה היו יהודים משומדים, ומכיון שחדר הוויטלריזם לאוסטריה, ולפעמים היה מופיע ב„ארבייטער צייטונג“ מאמר שריח אנטישמיות נודף ממנו, — היו המנהיגים הללו אומרים שהם אינם גודר הגנה על היהודים...

מדוע אני מזכיר דברים אלה? לא מפני שאני שמח לגלות קלונם של אנשים כויקטור אדלר ואוטו באואר, אלא כדי לומר, שבחיים נתקלת כל אידיאה גדולה בחולשת נושאה, וצריך לעקוב אחר האידיאה, לא רק בגילוייה הבודדים, אלא בכל מהלכה, בנטייתה של מפלגה סוציאליסטית לבגוד בזכות הבחירה של האשה, או להתרעלם מיסורי היהודים — אני רואה ראשית חטאת.

אבל התשלום בא אחר-כך ובנסיבות אחרות. אשאל את עצמי: האם הערך הסוציאליסטי הראשון — שכל אדם צריך שתהיינה לו זכויות פוליטיות בחברה, בין שהוא בעל רכוש או לא, בין שהוא נוטה לדעה זאת או אחרת — האם הוא בתוכנו ערך מקובל בהחלט או לא? — סבורני שלא. כשנעשיתי סוציאליסט, בילדותי, הרי ענין זה, שאני, יהודי ברוסיה, שאני וכמותי נקבל זכות בחירה ונלחם בכוח זכות הבחירה הזאת, להשפיע על מהלך החיים לשנותם תכלית שינוי — זה היה לנו ענין של זכות אנושית קדושה. והנה יושב אני ורואה, שזכות זו נתונה לפקפוקים: אולי, לא כדאי יהיה לי לתת למישהו זכות בחירה... בימי נבוכדנצר לא היתה זכות בחירה, ולא בימי פרעה, ולא בימי טיטוס. זה היה כיבוש אנושי אשר נכבש במאה הי"ט. ואנחנו בתמימותנו חשבנו, שזהו ערך המעלה את האדם.

דוגמה אחרת: חירות המחשבה והדיבור, איני יודע, אם האדם נולד בחירות המחשבה והדיבור והוא איבד אותה אחר כך, אבל במשך דורות רבים חטבנו, כי חירות המחשבה והדיבור היא לא רק לחכמים, אלא גם לטפשים, לא

בענין זה כריפורמיסט ממש — אלא גם לפני עשר שנים, כשדובר בהגבלת שעות העבודה של נשים וילדים, כמו רבים, אשר ראו בדבר זה משום בגידה במסורת התנועה... כל ענין ראיית הפועל כאוביקט לדאגת המדינה ולאחריותה — לא תפס כל מקום בחיים, והמושגים הקרויים „דמוקרטיה פוליטית“, היו כיבושים עצומים של תנועת הפועלים.

כל הדברים האלה היו קשורים, כמובן בתהליכים גדולים בעולם המדע, בתגליות גדולות ובהנחלת המדע להמונים, וכן בגילויים גדולים של הקרבה אנושית, ואחרי שראינו את הפאשיזם והנאציזם — הרי לעומתם המכשולים שהיו על דרך תנועת הפועלים לפני מאה שנה, באנגליה, בגרמניה ובאמריקה, נראים כמשחקי-ילדות. אבל המכשולים הללו עוררו שאיפה לקרבן ואומץ-לב רב מאוד. והנה עומדים אנו כעבור מאה שנה, ואנחנו חוזרים ובודקים את המצב ושואלים: מה השגנו עוד? האם המשכנו בקו הזה? אינני שואל מבחינה פוליטית: אם כך נהגו בכל, קאוטסקי ואחרים? אלא אני שואל: האם כך הלכה ההיסטוריה של תנועת הפועלים או נשבר משהו?

אין לדבר על סוציאליזם בלי ההנחה היסודית של שיון האדם כאדם. הראשונים שהרימו את דגל השיון הפוליטי של כל אדם כאידיאל מוחלט, כדבר בפני עצמו, היו הסוציאליסטים. לא דימוקראטים בורגנים היו אלה, אם היה בין הוגי-הדעות הסוציאליסטיים לפני המלחמה הראשונה מי שזרק מימרה, שראוי לשקול אם זכות הבחירה הכללית באיזו מדינה אינה עלולה למסור חלק גדול מקולות הפועלים למפלגה אחרת, שלא מן הפועלים, ואז יש ענין להגביל את זכות הבחירה — הרי היה זה ביטוי של אדם קנאי ולא יותר. אבל בתנועת הפועלים בכלגיה נתעוררה שאלה אם מתן זכות בחירה לנשים הוא לטובת הסוציאליזם, שהרי הסוציאליסטים עמדו במלחמה עם הקתוליות, וסוציאליסטים רבים טענו שמתן זכות בחירה לנשים יביא לידי הגברת הכנסיה. על דבר זה התקיים העולם הסוציאליסטי התיאורטי, ואמר: היתכן כדבר הזה? כלום יכול הסוציאליזם לוותר, לשם מטרת זמניות ואופורטוניסטיות, על ערך יסודי?! — אפשר שאילו באו לידי נסיון למעשה, היו גם נכשלים. להלכה, על כל פנים, התנגדו להנחה כזו.

בנעורי הייתי שייך בהלך מחשבתי לזרם סוציאליסטי, שחשבתי אותו אז לשמאלי ביותר... השאלה היתה: האם מפלגת פועלים דומה לכל המפלגות הפוליטיות או שונה ביסודה מהן? פירוש הדבר: למפלגה פוליטית אין אידיאלים, ואולי גם אין עקרונות. יש לה הצורך להגיע לשלטון. רוצה היא לשלוט ולקיים את המשטר, ואינה קשורה בעצם קיומה בעקרונות מסוימים. שום אדם לא יכול להסביר לי, למשל, מה הם העקרונות של הדימוקרטים הרפובליקנים באמ"ר. יש מסורת, יש אינטרסים, יש חשבונות, אבל אין עקרונות. יש אשר גם באנגליה קשה לברר מה ההבדל בין השמרנים לבין המפלגות האחרות. אבל הסוציאליזם שונה לגמרי ממפלגות פוליטיות אחרות, באשר אין לו שום זכות קיום בלי האידיאה ובלי העקרונות. החיים הפרטיים יש שהם דורשים פשרות פוליטיות, הסתגלות וויתורים, ומבחינה זאת עמדה השאלה: המוטב לסוציאליזם להביא את עקרונותיו קרבן בשביל הישגים שונים? בזה היו חילוקי דעות. כבר הזכרתי את שאלת זכות הבחירה של האשה בכלגיה. והיו אנשים שאמרו: רוצים אנו להגיע להשפעה גדולה יותר על המדינה. רצוננו לקרבל יותר קולות, אולם בזכות בחירה לאשה, הפסד ברור לכולנו, ואחרים אמרו שיש כאן עקרון של שיוון פוליטי של האשה, וברגע שאתה מדבר על ריוח קולות, אתה מפסיד דבר גדול מזה. לכאורה, היה כאן ויכוח בין אנשי מעשה ובין „בטלנים“, בעיני ההישגים הפוליטיים הנקנים בהקרבת עקרונות הפסדים מרובה משכרם. גם הסוציאלי-דימוקרטים האוסטרים, אשר בזמנים שונים היו מנהיגיהם אומרים: „אין אנו גרוד הגנה של יהודים“ — גם הם עשו מתוך חשבון, מחשש להפסיד את השפעתם באוסטריה... זה היה לפני עשרות שנים תוכן הויכוח הגדול בסוציאליזם, וזה, בבחינת מה, חילק את הסדר ציאלים לאגפים שונים. אזכיר עוד את הויכוח בצרפת מסביב למשפט דרייפוס, ושוב אמרו אנשי המעשה, שלא כדאי, מבחינה סוציאליסטית, להתערב בענין פרטי של יהודי אחד שבע"ה לו עוול. דבר זה, טענו, יוצל הרבה נגדנו, והיה ויכוח חריף מאוד בין ז'ורס, אשר טען שאין לקיים מדינה על שקר, ואי אפשר לקיים מפלגה סוציאליסטית על התכחשות ליהודים, ובין אחרים.

רק לצדיקים, אלא גם לרשעים. שאם רק להכיר מים — הרי דבר זה, אולי, מועיל ונות למישהו, אבל חירות הדיבור אין כאן... במשך זמן רב לא ידע העולם את חירות הדיבור כלל. מאימתי אנו יודעים על חירות הדיבור? אני נזכר, למרשל, בשריפת-ספר ראשונה בהיסטוריה — כשרמלך יהודה יושב על כסאו וקוראים לפניו את חיבורו של הנביא ירמיהו, והוא הותך אותו וחורק אל האה. והי הפגישה הראשונה של איש הציבור התפשי עם השלטון, והגבת השלטון... לפני זמן מה נתגלה כי היה מעשה בנביא אחר, שנמצא לו זכר בכתבי לביש, אשר ברח למצרים, והשיגוהו שם והרגוהו...

כשחושבים אנו על עילוי האדם, דומני, שזוהי מחשבה על אדם שהציקתהו רוחו, האומר: „נלאיתי הכיל“, „נלאיתי כלכל“, והוא מוכרח להשמיע את קולו, יתכן, כי טוב שאנשים טפשים לא ידברו כלל. אבל, אין קריטריון לכך. ובסגרנו את פיו של מישהו — אין אנו יודעים מה אבד לנו. איננו יודעים כלל, מה אבד לנו לאחר שנחרב העולם היוני ובאה הכנסיה הרומאית — מה אבד לנו על ידי זה שלמעשה אנחנו חיים רק מפירורים של המחשבה היוונית והרומאית, כשרכב עומאר את אלכסנדריה, ציווה לשרוף את הספריה הגדולה שהיתה שם (ואני מתאר לי שלנו היהודים היה חלק גדול מאוד בספריה הזאת) ונימק את מעשהו כך: „או שיש שם מה שנכתב בקוראן על ידי מוחמד, והרי זה מיותר; או שיש שם מה שאין בקוראן — והרי זה מוזיק!“

עקרון הבחירות פירושו זכות כל אדם להשפיע על גורל המדינה, שני צדדים לכאן: זכות מסוימת של אדם ושיוון מסוים של אדם. שהרי האידיאה אינה סובלת אי-שיוון, לא רק אי-שיוון כלכלי, אלא גם אי-שיוון מדיני. אין האידיאה הסוציאליסטית סובלת שהאדם יהיה משועבד, והיא אומרת להעמיד את שלטון נבחר ריו על מיעוט, להקטין את האפשרות של שלטון אדם באדם, אפילו באופן דמוקרטי, ולהשאיר למדינה רק את המינימום של קיום המדינה, אי אפשר להגשים את הסוציאליזם, ואת חברת השיתוף והשיוון, אלא על ידי הרחבה בלתי פוסקת של זכויות האדם. ואני שואל לתומי: המחזיקים אנו עדיין בהשקפה הזאת? דברים אלה, אשר נחשבו לנו ערכים איתנים, הנשמרו אם לא?

להציל איזה מהפכן, אפילו איש שרצח מתוך השקפות אנרכיסטיות שלו, היה כל העולם התרבותי והסוציאליסטי נרתם להציל נפש. ואיני יודע, אם עכשיו כך גם אצלנו. יש ספר עברי קטן, שנכתב לפני שמונה מאות שנה, ובו מדובר על התנגדות למשפט־המות — „מבחר הפנינים“ שם כתוב:

„ונאמר, כי מלך ציוה להרג אדם אחד, ואמר לו אחד היושבים לפניו: אדוני המלך, אתה יכול לעשות מה שלא עשית מלהחליף מה שעשית!“

זה כתוב בספר קדמון של ימי הביניים! ומארכס מה אמר?

„המהפכה תגלה פחות שפיכת דמים, פחות נקמנות ואכזריות בשעור מדויק למידה אשר יהיה הפרולטריון מוגבר ע״י אלמנטים סוציאליסטיים וקומוניסטיים.“

משמע, שאם תהיה המהפכה פרועה של פועלים בהכרח תהיה כרוכה בנקמה של שפיכת דמים, אבל, במידה שהמהפכה יהיה בה יתר הכרה סוציאליסטית וקומוניסטית, יהיו בה פחות שפיכת דמים ונקמנות. בפרוגרמה של „אספרד טקוס“, שנכתבה בידי רוזה לוקסמבורג, נאמר: „— — — הרבולוציה הפרולטארית אינה צריכה למטרתה שום טרור, היא שונאת, מתעבת כל רצח אדם.“ אלה היו מושגים לא רק לפני חמשים וששים שנה, אלא גם לפני עשרים שנה. אני חושב, שמושגים אלה אינם קיימים עכשיו במחננו. ואולם יש מושגים משל מהפכן אחר, לא מודרני, הוא אחד מהוגי הדעות הגדולים ברוסיה המהפכנית, בדור של אבות המהפכה, והוא אמר, שיש פתרון אחד לרוסיה, הסובלת מאוד מעריצות:

„כדי לבער משרש כל דיספוזיצים ברור סיה, צריך להשמיד את כל האוכלוסים למעלה מבני 25 שנים.“

זה היה פוליטיקאי, רבולוציונר גדול, שמסר את חייו על המהפכה ושהשפיע במובן ידוע והשפיע גם בעקיפין ע״י תלמידי תלמידים אחר כך... ועוד רוצה אני להזכיר נוסחה אחת של רוזה לוקסמבורג:

„עקרון החופש הוא לא שתדבר מה שרצוי לך, אלא מה שרצוי לך.“

„עם האמת אין עומדים על המקח, כמו שאין עומדים על המקח עם עמוד־האש שהלך לפני ישראל במדבר, או כך או אחרת.“

בדומה לענין זכות הבחירה העממית שלא נולד בראשית ההיסטוריה האנושית, ולא היה קיים במשטרים קודמים, גם לא במשטר הליברליזם הבורגני, אלא נוצר על ידי מעמד הפועלים, הוא גם ענין חירות הרוח. העולם ההיסטורי לא ידע הרבה חירות רוח, אם כי ידע הרבה מלחמת מות לחירות הרוח, כמעט שלא היתה תנועה גדולה בעולם, דת אחת שבאה לעולם, מבלי שתילחם על חירות הרוח. לא אשוב להיסטוריה של דתות ולענין הנבואה, ולענין הנצרות בראשיתן, אבל גם במאות האחרונות המלחמה החשובה, הגדולה ביותר, היתה המלחמה על זקיפות הקומה הרוחנית של העולם, על יכולת האדם לחשוב גם בניגוד לחברה. אם נשאל מי היו הוגי הדעות, אשר השפיעו ביותר על המאה הי״ח והי״ט, הרי היו אלה אותם האנשים, אשר יצרו את המסורת הזאת באנגליה ובארצות אחרות ומסרו את חייהם על מלה אחת, על ביטוי אחד. ואיני יודע אם יש בהיסטוריה האנושית פרקים על אותם גבורי הרוח בכל שטחי המדע, הדת והתרבות וההשקפות הסוציאליזם, אשר ידעו למסור את נפשם על זכותם לומר דברים בפני השליט. מן „הרצחת וגם ירשת“ של אליהו ועד המאמר של טולסטוי „החרש לא אור כל“ — זוהי שלשלת שבה אין אנו מתביישים, כי אנו מתגאים בה.

בכוח מה צמח הסוציאליזם בעולם? — בכוח זה שמרגע הופעתו הוא ראה את הזכות הזאת כזכותו היסודית. לאחר המהפכה הצרפתית נשמעה בחוגים רדיקליים בקורת קשה על הוצאת אות המהפכה, והם אמרו שהכל נשאר כשהיה, והעוול שולט, והאנשים מקולקלים וגרוועים, אך הם הוסיפו שבדבר אחד, לפחות, יש שינוי: עכשיו אפשר להלחם לדברים ולבקר דברים — דבר שאי אפשר היה לעשות קודם.

הנני לשאול: האם אנחנו בלבנו מקדשים את חירות הרוח, במידה שהדבר היה מקובל במחשבה הסוציאליסטית בעשרות שנותיה הראשונות? האם זה דבר שקובע את רמת החברה, את השכלת החברה, את ההישגים הסוציאליסטיים? האם גם לנו נחשבת חירות הדיבור כערך יקר בחיי אדם, שבלעדיו החברה נופלת?

והרי, למשל, ענין משפט המות, מה עשה את ביטול משפט המות לענין פרוגרמתי יסודי, לענין עקרוני, האומר „קדושת חיי האדם“? זאת היתה המחשבה הסוציאליסטית. היה זמן שכל תליה היתה מוזעזת את העולם כולו, וכדי

ואנו הולכים ומתרגלים לרעיון, שהאדם שאנחנו שואפים אליו הוא פקיד בצורה זאת או אחרת, היודע לחיות בשלום עם כל משטר.

הנני ואביא פסוק מתקנות האינטרנציונל הראשון. על התקנות האלו היה מארכס מחברן גאה אמר. הוא השתבח שהצליח לאחד סביבו את כל החלקים: „שחרורם של הפועלים צריך להיות מפעלם של הפועלים עצמם. בהלחמם על שחרורם, צריכים הפועלים לשאוף לא ליצירת זכויות יתיר חדשות, כי אם להנהגת זכויות וחור בות שוות לכל ולביטול כל שלטון מעמדי; שאי פות הפועלים להשגת מטרה זאת נשאר עד כה בלי הצלחה. בגלל חוסר אחדות בין הפועלים במקצועות עבודה שונים בכל ארץ וחוסר ברית אחים בין פועלי הארצות השונות“. אחר כך נאמר בהכרזת האינטרנציונל: „כל החברות והאישים היחידים, המצטרפים אליה, קובעים את האמת. הצדק והמוסר ביסוד יחסיהם אל כל בני האדם. מבלי תלות בגזעם, דתם ולאור מיותם; לא צריך שתהיינה חובות מבלי זכויות, זכויות מבלי חובות.“ — אני מסופק מאוד, אם איזו מפלגה סוציאליסטית בימינו תהיה תמימה כל כך לומר, שהאמת והצדק והמוסר הם יסודותיה.

ויליאם מוריס, אחד הסוציאליסטים האנגליים המקוריים, שכתב אוטופיה על המשטר הסוציאליסטי, הסביר פעם מדוע אנחנו דוחים כל שלטון של אדם באדם כמשטר שאינו צודק, הוא אמר: „אין אדם נעלה כל כך שיהיה ראוי להיות אדון לזולתו“. אילו נמצא אדם שהוא סמל היושר והתבונה והצדק — היינו צריכים, אולי, להכיר בו. אבל כל זמן שאיננו מאמינים שיש ילוד אשה כזה — איננו מקבלים את השיטה הזאת... אני חושב שבזאת הביע מוריס את היחס הנפשי המוסרי של הסוציאליזם לשלטון. הסוציאליזם שואף לבטל כל שלטון, אבל איננו יודעים איך לעשות זאת, ולכן, איננו הולכים בשיטת האנארכיסטים, ברור, שצריך לצמצם את השלטון, שיהיה, אולי, רק ועד לנהל את המשק, כדי שהעבודה תסתדר, במשך מאת השנים האחרונות שוקעו הרבה כוחות, כדי לערער את מושגי האדנות: אם אדנות על יסוד של אצילות או של הון, ואני שואל: האומנם מחשבתנו עכשיו פועל לתפתרון שאלות חברה במגמה של מכסימום חירות ומינימום של שלטון אדם באדם, כדי שלא לרכז את השלטון ביד אחת, כי אם לפזר אותו ככל האפשר על פני שטח רחב?

מדברים אנו על עילוי האדם. פירוש הדבר: רוצים אנו לראות את האדם כיצור גאה, חפשי, בעל ערך, אשר יש לפניו לא רק דאגת שמירת מקומו ורצון הכבוד ותואר ומנוחה. יודע כל אחד בלבו, שמחוץ למושגים על חברה מתוקנת משך את לבו גם הטיפוס של המהפכן. היה לנו מושג על טיפוס אנושי יפה, אמין, אמתי. הטיפוס הזה אינו סובל שקר וטכסיסים. אהבה גלויה, שנאה גלויה, זהו, בכלל, אדם אשר תפילות ההיים לא דבקה בו. לא רק שהוא נגד משטר מסוים. הרבה יותר מזה! והנה קמו ימים בתנועת הפועלים, שהדמות הרוחנית הזאת של אישה התנועה, של סוציאליסט, כמעט נעלמה. היא נעלמה בצורות שונות: היא נעלמה בארצות הדמוקרטיות הכשרות מפני היוזונים הגדולים. מפני משטר מסוים, מפני קרייריזם, מפני שלטון המזכירים, מפני שלטון ה„בוסיים“. מתנועה חפשיית, רעננה מאוד, של חברים טוהים, הפכה למין משק, מאורגן מאוד, המגן על פועלים, מסדר שביחות ועוד, ונוצרה בו מין ביורוקרטיה של תנועת פועלים, שהיא מדכאה הרבה, ולא דוקא ע"י דיכוי, אלא על ידי עצם הרוח הזאת שעל ידה נתחלף איש התנועה המהפכנית בפקיד, ולו גם בפקיד של תנועה רבולוציונית.

לפני שנתיים נודמנתי עם אחד מגדולי הסוציאליזם באירופה, אולי ההוקר הראשון במעלה של התנועה הסוציאליסטית בערב המלי חמה. הוא ישב כפליט באיזה מלון קטן והסביר, בהרבה חכמה ורזיגנציה, את השינוי הזה כך: „עכשיו, כאשר אתה בא לקונגרס פועלים, אתה רואה, שכל אדם יושב ורושם בפנקס. אבל אני נזכר בקונגרסים של האינטרנציונל השני שלפני המלחמה. פליכאנוב, ברנשטיין, זורס ועוד, אז ישבו אישים. עכשיו יושבים מזכירי אגודות, הענין הוא בסדר גמור אצל הכותבים, הדברים לא היו בסדר אצל האחרים, אבל הם לא צריכים היו לרשום, הם חשבו, ויש ארצות אחרות, אשר בהן הדמות הזאת נשתנתה — באופן אחר. דעה עצמית ומקורית — אין זו ישותך, הדבר המבליט את שיעור קיבתך, אלא ענין העלול לסכן אותך, ולא כל אדם מוכן להסתכן בהבעת דעה, אם אתה שואף לאמת, למחשבה עצמית, אתה יודע שהדבר מסוכן, ולא כדאי, ומברית ממך חברים, ואם תכוון לדעת השליט, הרי אתה נעשה מקורב, וכך נוצר בתנועת פועלים כבירה שיפוט חדש, אותה האדם האמין והגאה שאליו שאפנו כולנו — אינו בא,

נבוא לסדר מדינה? אם גם עכשיו, לאחר כל מה שעבר עלינו, נעמוד על ההשקפה הזאת של חוסר אדנות, של ביטול כל אדנות, שהאדם המנהל את העניינים מנהלם בשעה שהוא יושב ומסדר אותם, אבל בשעה שהוא עוזב את תיכון המשק, הוא חבר כמוני, ואין לו שלטון עלי; נעמוד על ההשקפה שהנבחרים רשאית אסיפה ומועצה להחליפם פעם בשנתיים או שלוש... היה פעם ויכוח בין חכמים — מה קדם למה: אם תורה לישראל, או ישראל לתורה; האם נוצרה שבת בשביל ישראל או ישראל בשביל השבת? וחכמינו אמרו: ישראל קדם לכל דבר אחר... איך אפשר להכריז, שמעמד הפועלים הוא נושא שליחות היסטורית, ועם זה לא להאמין לו? איך מתיישבות שתי התיאוריות האלו יחד? ושוב, איני נוגע בהסברות היסטוריות, מדוע הדבר כך. אבל אני מעונין לציין, שמהנחה, כי אין אדם צריך לשלוט בזולתו, הגענו להנחה שאי אפשר להשליט דברים חשובים, אלא על ידי שלטון תקיף, לא נבחר מהעם, גם לא ממעמד הפועלים או מהמפלגה, כי אם שלטון, אשר הוא בוחר את העם, את המפלגה ואת מעמד הפועלים. אנחנו חיים בתקופה שלא העם בוחר את שלטונו, כי אם השלטון בוחר בעם.

בחוגים רחבים של הסוציאליזם היתה מאז התנגדות רבה לכל ריכוז של שלטון. האידיאה היתה: שלטון פדרליסטי ככל האפשר; קומונות, ערים, מחוזות, המספקים את מכסימום הדברים. השלטון הוא מלמטה לצדדים יותר כלליים, בין עדה לעדה, בין קומונה לקומונה, בין מחוז למחוז, אשר היחידה אינה מסוגלת לספקם — לזה יידרש הכלל הגדול.

היה עוד מושג אחד: מלחמה בבירוקרטיה, אדם שצריך לשמש באיכות הכלל, צריך להבחר על ידי הכלל, והוא זקוק לאמונו, באופן כזה, יצר השלטון, יצר ההתעמרות וניצול התפקיד לדברים פרטיים או לא פרטיים — בניגוד לרצון הבוחרים — לא יהיה לו מקום. יש לעקור את הדבר הזה על ידי צמצום כוונה של הבירוקרטיה, צמצום הפקידות הממונה, הנבחר אינו צריך להיות עליון על הבוחר אותה, והנבחר נבחר לא לכל החיים, כי אם לתקופה מסוימת. היתה דעה רדיקלית עוד יותר בענין זה, דעתו של לנין, אשר אמר, כי ענין השלטון אינו צריך להיות ענין של שכבה מיוחדת, מיוחדת, בעלת יכולת; וצריך שהאיש שנבחר לתפקיד יוכלו הבוחרים להחזירו מתפקידו יום-יום. ואני שואל את עצמי: מה געשה אנחנו, אם

וישלוו כל-השרים אל-ברוך את יהודי כן-נתניהו כן-שלמיהו כן-כושי לאמור המגלה אשר קראת בה באזני העם קהנת בידך ולך ויקח ברוך כן-נריהו את המגלה בידו ויבוא אליהם: ויאמרו אליו שב נא וקראנה באזנינו ויקרא ברוך באזניהם: ויהי כשמעם את כל הדברים פחדו איש אל-רעהו ויאמרו אל-ברוך הגיד נגיד למלך את כל הדברים האלה... ויאמרו השרים אל ברוך לך הסתר אתה וירמיהו ואיש אל ידע איפה אתם... וישלח המלך את יהודי לקחת את-המגלה ויקחה מלשכת אלישמע הסופר ויקראה יהודי באזני המלך ובאזני כל-השרים העומדים מעל המלך: והמלך יושב בית החרף בחדש התשיעי ואת-האָה לפניו מבערת: ויהי כקרא לפניו יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הסופר והשלך אליהאש אשר על-האָה: ולא פחדו ולא קרעו את- בגדיהם המלך וכל-עבדיו השומעים את-כל-הדברים האלה: וגם אָלנתן ודליהו וגמריהו הסגנוע במלך לבלתי שרף את-המגלה ולא שמע אליהם.

(ירמיהו, ל"ו, י"ד—כ"ה)